

Professor *Worsaae's Gjensvar* paa Professor *Steenstrup's* Bemærkninger imod

Steenalderens Tvedeling

i Selskabets Møde den 8de Februar 1861 var væsentlig Følgende:

Der kunde unægtelig være riig Anledning for mig til strax i det Enkelte at drøfte min ærede Collegas nylig fremsatte, som han mener, særlig videnskabelige Begrundelse af den »ene naturlige« Forklaring, at Affaldsdyngerne med deres raae og meget forskjelligartede Steenredskaber hidrøre fra selvsamme Tid og fra selvsamme Kulturtilstand, som vore saa imponerende Steendysser og Jættestuer med deres ulige bedre forarbeidede, tildeels endog meget smukt formede og slebne Steensager. Men paa Grund af den stærkt fremrykkede Tid skal jeg kun opholde Selskabet ved en kort Belysning af nogle af de mange, tilvisse overraskende Paastande, der, efter min fuldeste Overbeviisning, hvis de forbleve uimodsagte, saare let kunde hidrage til at bringe Oldforskningen paa en beklagelig Afvei.

Professor *Steenstrup* har nemlig ikke været istand til at fremføre eet eneste, endog kun nogenlunde antageligt *Beviis* for de paagjeldende Mindesmærkers Samtidighed. Han maa indrømme, at de i dem forefundne Redskaber i det Hele taget ere af høist forskjellig Art og danne *særegne Klasser*, uden at han dog kan paavise Affaldsdynger eller Gravkamre med saa bestemt blandet Indhold, at de nævnte særegne Klassers Samtidighed og Oprindelse fra samme Kulturstadium deraf kunde vinde nogen fast Bekræftelse. Prof. *St.* maa fremdeles væsentlig støtte sig til sine tidligere *Formodninger*, at det er »*de udvalgte og de bedste — meget taler endog for: de smukkeste Vaaben og Redskaber*«, som med Omhu ere blevne nedlagte i Gravene, medens de for Affaldsdyngerne og Kystfundene karakteristiske

raae, fordetmeste ligefrem »bortkastede« Steensager, som hidtil i en saa paafaldende Grad have manglet i Steengravene, alligevel tildeels og i et efter deres ringe Værdi og Betydning tilstrækkeligt Antal maae have været og endnu ville være at finde i disse; kun ere de, som han antager, tidligere ikke blevne paaagtede. Men det er aldeles indlysende, at slige *Formodninger*, der ovenikjøbet kjendelig stride mod hidtil gjorte Erfaringer, ikke i en videnskabelig Undersøgelse kunne have nogen *Beviiskraft*.

I Følelsen eller Erkjendelsen af denne Hovedmangel i Argumentationen for Mindesmærkernes *Samtidighed* søger min Collega med dobbelt Iver at godtgjøre, at de indbyrdes saa forskjellig bearbejdede Redskaber dog maae hidrøre fra *selvsamme Kulturstadium*, idet man af deres Forskjelle, som formentes *alene* at betegne to Sider af det samme Kulturliv, ingenlunde tør gjøre nogen Slutning til to Kulturstadier: et raare og et mere udviklet. I denne Anledning fremhæver han overordentlig stærkt, ja i videre Omfang end nogensinde før, at de eiendommelige, raae Redskaber fra Affaldsdyngerne og Kystfundene have havt en *heel anden Anvendelse*, end de i Form tilsvarende, men ulige smukkere forarbejdede Steensager, der udgjøre Steengravens sædvanlige Indhold. At Prof. *Steenstrup* fra sit Standpunkt af al Magt søger at hævde Rigtigheden heraf, er intet Under; thi skulde dette ikke lykkes ham, erklærer han selv sin Sag omtrent for tabt. Han siger nemlig: »*havde nu disse raa Former været anvendte til samme Formaal som Gravkamrenes, da maa det indrømmes, at deres Brugere maatte have staaet paa et overordentligt lavt Standpunkt ialmindelighed og særligt ligeoverfor Brugerne og Forarbejderne af Gravkamrenes hensigtsmæssige og smukke Redskaber. Men denne Anvendelse af de raa Former er saa usandsynlig og naturstridig, at der maatte foreligge det sikkestede Beviis herfor, skulde man kunne gaae ind paa den*«. ¹⁾

¹⁾ See ovenfor S. 334. Steenstrups særskilte Aftryk: »*Imod Hr. Professor Worsaaes Tredeling af Stenalderen*» S. 32.

Det er bekjendt nok, hvad ogsaa Prof. S. indrømmer, at Steenredskaberne fra Affaldsdyngerne og Kystfundene, som indbyrdes have en slaaende Overeensstemmelse i Former og Forarbeidning, fremtræde *i en anseelig Formrigdom*, der ikke engang er tilstrækkelig repræsenteret ved mine ovenfor givne, temmelig talrige Afbildninger¹⁾. Det er ligeledes bekjendt, at de bestemt udprægede, stadig fra de forskjelligste Egne sig gjentagende Former ere blevne almindelig ansete for særegne Redskaber til visse bestemte Øiemed, og at alle Oldforskere hidtil vel *i det Enkelte* have været usikre om Forklaringen af disse Redskabers Bestemmelse, men at de dog *i Hovedsagen* have gjenkjendt baade Kiler, Øxer, Landser, Pile og andre af de ellers sædvanlig i Gravhøiene og andre Steder forekommende, om end bedre forarbeidede, Redskaber til daglige Sysler, til Træfældning, Jagt, Fiskeri o. desl. Selv min ærede Collega har som Medlem af den geologisk-antiquariske Comitee i vore Meddelelser til Selskabet tidligere med samme Forbehold og navnlig ligesaafuldt, som jeg, »døbt« de i Affaldsdyngerne saa stadig forekommende, forskjelligartede kile- eller øxedannede Redskaber med Benævnelserne »*Flintkile*« eller »*Flintøxe*«²⁾.

Imidlertid er det gaaet op for min Collega, at de Redskaber fra Affaldsdyngerne og Kystfundene, der ere raat formede som Kiler, Meisler, Øxer, Landser, Pile o. desl., *slet ikke*, i al Fald paa yderst enkelte Undtagelser nær, have kunnet anvendes eller være benyttede som Egværktøi eller Jagtvaaben. Af samtlige, i min Afhandling ovenfor afbildede kile- eller øxedannede Redskaber (Fig. 1—11) erkjender han kun eet (Fig. 11) for brugeligt til en Kile, men slet ingen af de andre anseer han

¹⁾ Stp. siger S. 315—16, Særskilt Aftryk S. 13—14 »Saa raae Redskaberne ere, saa mangfoldige ere de tillige i Biformer og Overgange, og Professor Worsaae har fuldkommen Ret i sine Udtryk, at de afbildede Nummere ikke fremstille alle Afskygningerne.«

²⁾ See t. Ex. Prof. Steenstrups Beretning paa den geolog.-antiquar. Comitees Vegne i Oversigten for 1851. S. 186. 197. 207. 215 og fl. St.

for brugelige til Øxer eller Meisler, navnlig paa Grund af deres »Raahed og Mangel paa Tildannelse af Eggen.« Med største Sikkerhed modsiger han ikke alene disse Redskabers Anvendelse til »egentlig Eg-Værktøi«, men ogsaa t. Ex. Anvendelsen af de her Fig. 15, 16 og 17 atter fremstillede Redskaber til *Pile* og *Landser*, hvortil de skulle være »baade for butte i Enderne og sløve paa Randene og i det Hele for plumpe og svære«. Desuden henlyder han til, »at den Formrigdom, som Redskaberne i Affaldsdyngerne formentligen skulde frembyde«, for ham »kun kunde være en mere tilsyneladende«, og at han »ikke ret vel kunde godkjende de givne Sondringer«¹⁾.

Med samme Sikkerhed, hvormed min Collega benægter, at de herommeldte raatformede Steensager fra Affaldsdyngerne og Kystfundene have været »Jagtvaaben« eller »Egværktøi«, paa-staaer han fremdeles, at de i Formerne hovedsagelig *fuldkommen tilsvarende*, ikkun bedre og ziirligere forarbejdede Redskaber fra Steenkamrene netop have været tildeels endog »fortræffelige« Jagtvaaben og Egværktøi. Det turde rigtignok for en ganske simpel praktisk Betragtning være vanskeligt at fatte, at Gravkamrenes hyppig lange og sædvanlig meget fiint tilhuggede Landser og Pile, der som bekjendt i Reglen knække ved et endog meget svagt Stød, skulde have været *fortræffeligere* Jagtvaaben, end de kortere, tykkere og følgelig ulige stærkere Landser, (Knive) og Pile (Fig. 15, 16 og 17) fra Affaldsdyngerne og Kystfundene, eller at Gravkamrenes Kiler og Øxer med deres fiint tilhuggede, ziirlig tilslebne og meget skrøbelige Egge, som utvivlsomt saare let beskadiges, skulde, t. Ex. til Træfældning og andre lignende grovere Arbejder, have været *fortræffeligere* Værktøi, end Affaldsdyngernes og Kystfundenes Øxer og Kiler med deres mindre omhyggelig tildannede, men *langt stærkere Egge*, hvilke øiensynlig, i Særdeleshed i Forbindelse med Ild, have været *tilstrækkelig skarpe* for et vildt Folks »Egværktøi«. Prof. *Steenstrup* siger rigtignok

¹⁾ Ovfor S. 345—46. Særskilt Aftryk S. 43—44.

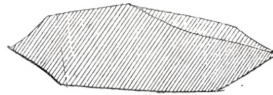
Fig. 16.
Oldn. Mus.
Nr. 19361.
F. Bogo,
Hindsholms
Noer.
 $\frac{1}{2}$.

Fig. 17.
Oldn. Mus.
Nr. 10230.
F. Præsto.
 $\frac{1}{2}$.

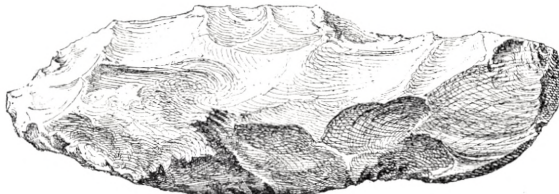

Fig. 15.
Oldn. Mus. Nr. 19007.
F. Søkest Maribo.
 $\frac{2}{3}$.

Gjennemsnit af Fig. 17.

Gjennemsnit af Fig. 15.

ogsaa selv med Hensyn netop til Gravhøienes mangeartede »eg-
slebne eller blot tilhugne» Kiler, Øxer og andet Egværktøi:

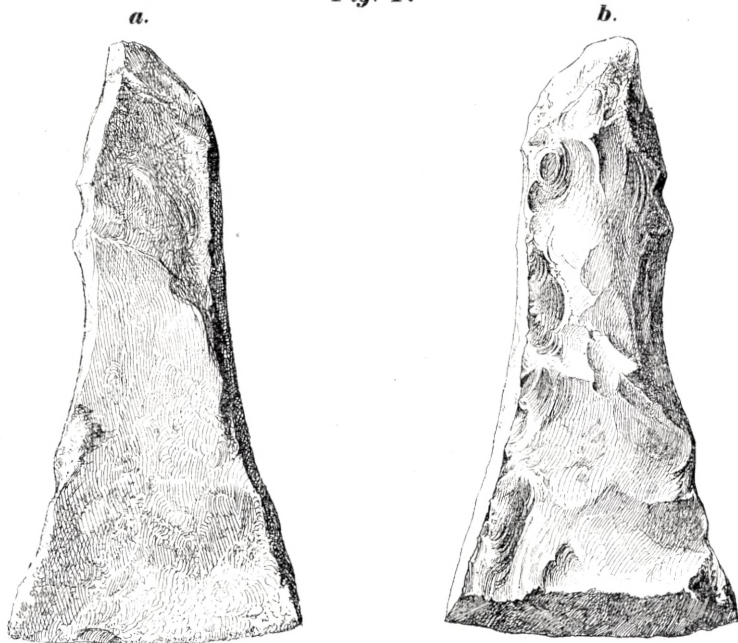
»hvilke de specielle Anvendelser for disse mange Former have været, derom ere vi aldeles uvidende«¹⁾, hvoraf det noksom fremgaaer, at den virkelige, videnskabelige Kjendskab selv til Gravkamrenes Steensager endnu er høist indskrænket. Men Saa meget veed Prof. *Steenstrup* alligevel med Vished midt i Uvisheden, at blandt alle Steenalderens som Kiler, Øxer, Meisler, Landser og Pile m. m. dannede Redskaber have *alene* de i Gravkamrene fundne og de med dem nøie overensstemmende smukt tilhuggede eller slebne Stykker været anvendte som »Jagtvaaben« og »Egværktøi«, hvorimod saagodtsom samtlige raae fra Affaldsdyngerne og Kystfundene »have havt en ganske anden Anvendelse«. Om denne Anvendelse er han vel ligeledes endnu uvidende og som han meget rigtig selv siger: »derom kan der vistnok fremsættes mere end een Mening«. Dog troer han nærmest, at de raae Redskaber fra Affaldsdyngerne og Kysterne have været benyttede ved »Fiske-, Snegle-, Musling- og Østersfangsten«, og at de »uden nogen særskilt Anvendelse af deres Rande eller Egge, fornemlig skulde virke blot ved deres almindelige Form og ved deres Tyngde. Saadanne Redskaber ere f. Ex. Pilkesænkene eller de Vægte, paa hvilke de større Fiskekroge, Pilkekrogene, fastsættes og lignende Vægte til andre Fiske-redskaber«²⁾.

Af hvilken Beskaffenhed Prof. *Steenstrups* formentlig sikre Bevisførelse imod de kile- eller øxedannede Redskabers Benyttelse som Egværktøi imidlertid er, haaber jeg vil blive klart af et Exempel, hentet fra »hine tresidede, øxelignende Kileformer, hvoraf en Prøve er fremstillet i Fig. 1 og som i det Hele høre til Dyngernes og Kystfundenes talrigste Bestanddele«³⁾.

¹⁾ S. 333 og Anmærkning **. Særskilt Aftryk S. 31 og Anm. **.

²⁾ Ovenfor S. 339—40. Særskilte Aftryk S. 37—38.

³⁾ Sammesteds S. 331. Særsk. Aftr. S. 29.

Fig. 1.

Oldn. Mus. Nr. 18979.

F. i Maribo Sø.

 $\frac{2}{3}$.

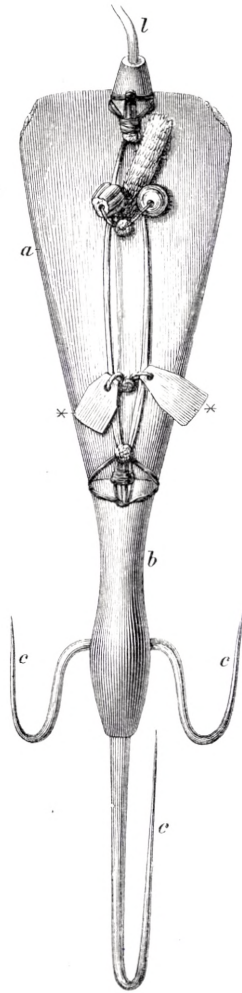
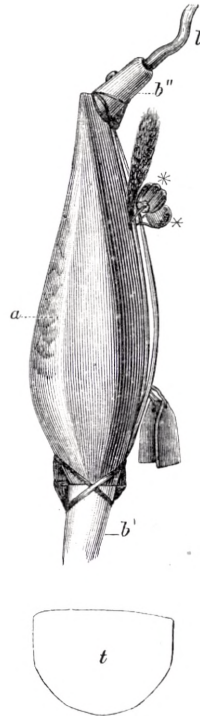
Det er nemlig fuldkommen indlysende for enhver uihildet Betragter af de flere hundrede Stykker af denne Art, som ere indkomne fra Kysterne af de forskjelligste Egne, og som ere tilhuggede med en mærkværdig, paafaldende Eensformighed, at der uden Undtagelse er anvendt en særlig Omhu for, i den ene Ende ved eet eller to, sædvanlig dog kun eet Tværslag at tilveiebringe en Eg, medens den modsatte stundom noget, skjøndt altid svagt og skjødesløst tilspidsede eller tilskjærpede Ende hyppig fremviser Stenens *naturlige Overflade*, hvilket tydelig godtgjør, at *Eg-Enden* har været betragtet som *det Væsentlige* og *den modsatte Ende* som *det Uvæsentlige*, rimeligviis ligefrem, fordi denne sidste har været bestemt til at indfattes og saaledes skjules i eet eller andet Skaft.

Stik imod denne Erfaring, om hvis fuldstændige Rigtighed Enhver let kan overbevise sig, kommer Professor *Steenstrup* dog ved en nærmere Undersøgelse af Eglinien til det Resultat »at *Eggen, qva Eg, ved Redskabets Brug har været en Bisag, og at det derved kun er kommen an paa den almindelige eller omtrentlige Kileform, noget som ogsaa hyppigen bekræftes ved den valgte Flintmasses Beskaffenhed i selve Eggen; thi man træffer Stykker af disse Redskaber, der netop have en poros eller endog med større naturlige Huller gjennemboet Flint i Eggen og som Eg-Værktøi kunde saadanne Stykker naturligviis ikke benyttes*«. (Sid. 334—2. Særsk. Aftr. Sid. 29—30). Jeg skal ikke videre berøre hans løse, aabenbart eensidige Fremstilling af Eggens Beskaffenhed, hvorved han synes ganske at have overseet, at saavel flere Stykker af dette, som af Af-faldsdyngernes og Kystfundenes øvrige, med ufuldkomne Egge nu forefundne Flintredskaber godt i sin Tid kunne være henkastede og netop i saa mærkelig Mængde, fordi deres Egge vare enten mislykkede ved Tilslagningen eller efterhaanden ødelagte ved Afbenyttelsen. Men jeg skal kun holde mig til, at min Collega hermed fælder Dom over dette Redskab som »*Eg-Værktøi*«. Om dette selvsamme Redskab siger han imidlertid længere hen i sin Udvikling (Sid. 347. Særsk. Aftr. Sid. 45): »*Ja naar jeg seer Grønlandernes kileformede Sænke (Fig. 29), hvorfor skulde jeg saa ikke ogsaa antage, at en Deel af vore før (S. 331) omtalte trekantede, øveformede Stene have kunnet blive anvendte paa samme Maade? Jeg nægter imidlertid ikke, at det, efter Kileformen at dømme, kunde være ligesaa rimeligt, at antage dem brugte som Skærpe for større Redskaber (f. Ex. et Slags Spader til Opgravning af Eet eller Andet i Stranden eller af Jorden) eller for Østersskraben; men noget Slid paa Eggen, der kunde retfærdiggjøre en saadan Anvendelse, er dog ikke endnu klart nok paavist, hvorimod indslæbet Gnid, der tyder hen paa en ganske anden Anvendelse, findes paa mange af dem. Have de ikke været anvendte just som Pilkesænke, kunne de da allige-*

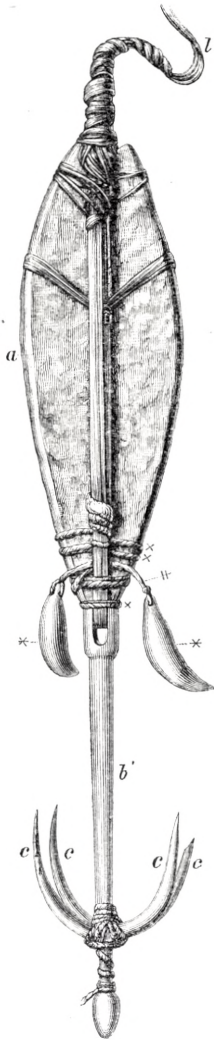
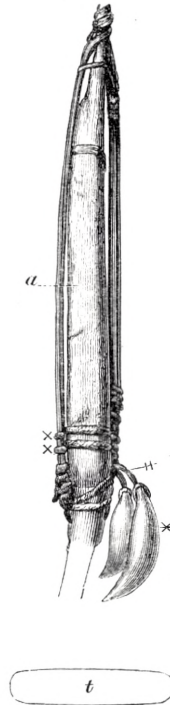
vel nok have været anvendte i Fiskeriets Tjeneste og være blevne raat formede til Vægte paa andre Fiskeredskaber, maaskee paa Fiskegarnene.«

Efter disse mærkelig svævende Udtalelser, som jeg har anført i deres Heelhed, for ikke paany at blive beskyldt for Misforstaaelse, turde det dog vel være klart, at min Collega, tiltrods for sine tidligere aldeles bestemte og sikke Paastande, ikke længere er paa det Rene med, om Eggen paa disse Redskaber er »en Bisag«, siden han nu t. Ex. lader henstaae uafgjort, om de have været »brugte som Skærpe for større Redskaber« t. E. for Spader eller for Østersskraben, hvor jo Eggen utvivlsomt maa være en *Hovedsag*. Han maa, efter sine ovenfor yttrede Anskuelser, finde det »naturstridigt« at forklare disse Redskaber simpelthen som Egværktøi, skjøndt der t. Ex. fra Sydhavsøerne haves meget lignende, endogsaa ganske smaae tilskjærpede Stene indsatte som Øxeblade i krumme Træskafter¹⁾. Men han vil ikke finde det »usandsynligt« eller »naturstridigt« at ansee dem for »Skærpe for Østersskraben«, uagtet det er en uomstødelig Kjendsgjerning, at de i *hundredevis* opsamles i og ved Ferskvandssøer inde i Landet, t. E. i og ved Maribo Sø og flere Steder, hvor der fornuftigviis ikke kan være Tale om Anvendelse af Østersskraben. Ligesaalidet finder han det urimeligt, at de kunne have været »Pilkəsænke«, uagtet i det paabe-raabte formeentlige Forbillede: Ulkepilken fra Grønland (Fig. 29, see næste Side) Sænkestenen baade er *glatsleben*, *gjennemboret* og af en Form, som er *aldeles forskjellig* fra de herommeldte Redskaber, og som endnu ingensinde er bleven opdaget i vore Affaldsdynger, ja ikke engang i de i Reglen mere usikre Kystfund. Have de ikke været anvendte som Pilkəsænke, finder han det endelig heller ikke umuligt, at de kunne »være blevne raat formede til Vægte paa andre Fiskeredskaber, maaskee paa Fiske-

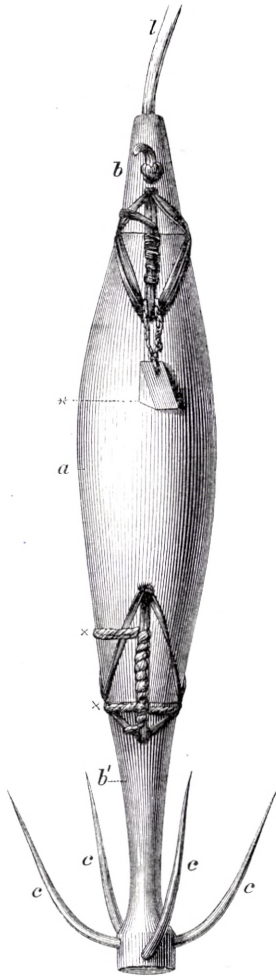
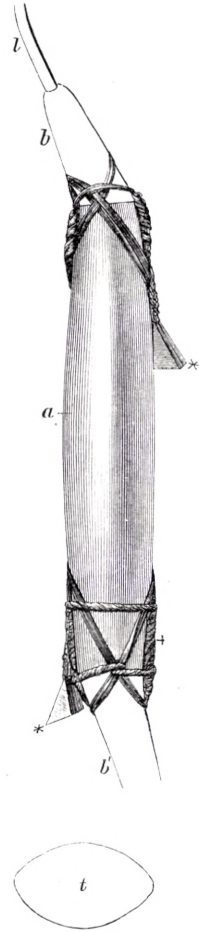
¹⁾ Jfr. i det Ethnographiske Museum i og ved Skab. 84 Øxerne fra Sandwichsøerne.

Fig. 29.**Fig. 29 A** fra Siden.

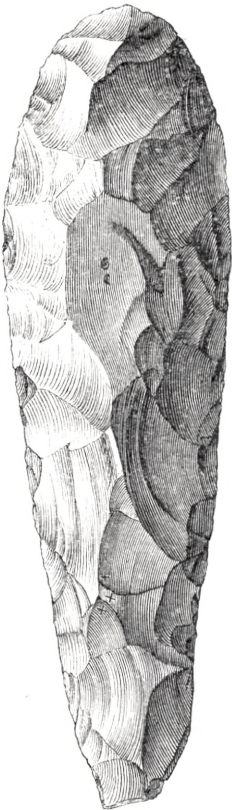
garnene, uagtet det er fuldkommen aabenbart, at deres bestemt udprægede, skarpe, skjærende Form maatte gjøre dem langt mindre skikkede til saadanne Vægte, end en hvilkenksomhelst naturlig Rullesteen, hvortil endnu kommer det aldeles Utrolige deri, at man, hvor Rullestene fandtes i Mængde, skulde med

Fig. 27.**Fig. 27 A** fra Siden

Besvær af *Flint* tilhugge Vægte, som derefter ovenikjøbet, ifølge Prof. *Steenstrups* Mening (S. 344, 365—6, Særsk. Aftr. S. 42, 63—4 og Afbildn. Fig. 33), skulde omgives med og saaledes skjules af Beklædninger eller Skeder af Bark eller Skind!

Fig. 28.**Fig. 28 A** fra Siden.

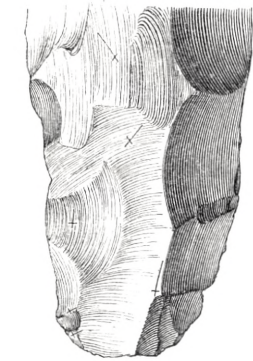
Efter denne tilvisse talende Prøve paa Prof. *Steenstrups* Benægtelses- og Forklaringsforsøg ved eet af de for Affaldsdyngerne og Kystfundene meest karakteristiske Redskaber, vil det neppe længere undre Nogen, at han fremdeles anvender sin

Fig. 30.

Gjennemsnit af Fig. 30.

Gjennemsnit af Fig. 31.

Fig. 31.

Nedre Ende af det Fig. 31
aftegnede Flintstykke fra den
modsatte Side.

Yndlingstheori om »Pilkesænke« og Fiskegarns- »Vægte« paa Redskaber, som det ellers ikke let skulde kunne falde Andre ind at tillægge en saadan Oprindelse. Det bliver da forklarligt, at han ved Hjælp af de hosstaaende, under Fig. 29, 27 og 28 afbildede grønlandske Ulkepilke som Udgangspunkt kan opstille, *ikke* blot en løsere henkastet Formodning om, at de deri indfattede, tildeels afglattede og gjennemborede Steenstykker af blødere Steenarter muligen kunde have en Slags Lighed (som jeg forresten med

min bedste Villie ikke er istand til ret at opfatte) med de under Fig- 30 og 31 hosstaaende, for »Meisler« eller »Landseblade« ansete raat tilhuggede Flintstykker fra Havelse og Østerild¹⁾, men endog en saa yderliggaaende Sætning, som følgende: »*Man sammenligne nu hermed (∴ med de grønlandske Pilkesænke) Figurerne af den aflange tvæeggede Flint fra Østersdyngen ved Havelse, der er afbildet Fig. 30, eller det tildels fra begge Flader af tegnede Sidestykke dertil fra Østerild (Fig. 31), og man vil vistnok finde, at de svare saa godt til et sligt Pilkesænke, at man, hvis man skal vælge imellem denne Anvendelse eller den som »Landseblad«, eller »Meisel«, ikke kan nære nogen Tvivl om Valget.*

Denne under andre Omstændigheder forbausende Slutning støtter han videre paa den lagttagelse, »at Randene eller Eggene af et saadant Redskab ikke vise noget Spor af dettes Anvendelse som Eg-Værktøi (Meisel f. Ex.), medens Overfladen stundom ofte viser mange speilblanke Spor af Gnid, fremkomne paa de mest forskjellige Steder og robende at Flinten har været fast omfattet af haarde Skeder, Baand eller Grimer«²⁾. Men, uden at tale om, at saadanne »Gnid« (hvis sande Oprindelse og Beskaffenhed i mange, maaskee de fleste Tilfælde er høist usikker) jo godt kunde være fremkomne ved, at det nævnte Redskab t. Ex. havde været stærkt fastbundet i et Øxe-, Meisel- eller Landseskraft, skal jeg kun bemærke, at Randene og Eggene paa de allerfleste af Gravkamrenes »blot tilhugne og afslebne eller med en sleben Eg forsynede Redskaber« (de af Prof. Steenstrup saakaldte tildeels fortræffelige Jagtvaaben og Egværktøi), netop tydelig fremvise en fuldkommen tilsvarende Mangel paa Slid og

¹⁾ Ved disse Redskaber maa jeg iøvrigt bemærke, at de i Virkeligheden have langt større Lighed med det af mig under Fig 6 a. og b. gjengivne Stykke, og at de saaledes have langt mere Charakteren af »Meisler«, end de uheldige Afbildninger lade formode. Kun ved, som jeg troer, at stille dem paa Hovedet med Eggen opad, har Prof. S. faaet dem til at have en, rigtignok fjern, Lighed med »Landseblade«.

²⁾ Ovfor S. 345. Særsk. Aftr. S. 43.

Fig. 2 a.*Fig. 2 b.*

Oldn. Mus. Nr. 19338.

F. Mellemfjorden, Skjelskør.

$\frac{1}{2}$.

i det Hele Mangel paa Spor af Anvendelse til Egværktoi. Min Collega paaberaaber i denne Henseende selv i sit første Indlæg¹⁾: »det er en af alle Landets Oldforskere anerkjendt Sag, i hvilken fortræffelig Stand samtlige Redskaber fra Gravhøiene i Reglen ere.« Da han nu, som ovenfor viist, tilmed bestemt har indrømmet, at »vi ere aldeles uvidende« om »de specielle Anvendelser af disse mange Former« fra Gravhøiene, da fremdeles

¹⁾ »Oversigten for 1859 S. 175--6. Særsk. Aftr. »Om Hr. Prof. Worsaae's Tvedeling af Steenalderen«. Kbhvn. 1860. Sid. 7--8.

Fig. 8 a.
Oldn. Mus.
Nr. 18977.

Fig. 8 b.
F. Maribo Sø.
 $\frac{1}{2}$.

de glatslebne Kiler fra Gravkamrene uomtvistelig frembyde mindst ligesaa stor Lighed med Grønlandernes ovenmeldte glatte, kileformede Pilkesænke (Fig. 29), som de her (Fig. 2 og 8) afbildede, raat tilhuggede øxe- og meiselformede Redskaber fra Affaldsdyngerne og Kystfundene, ja for mine Øine endnu langt større, og *da* endelig min Collega ikke har taget i Betænkning strængt at benægte Anvendelsen af alle de af mig under Fig. 1—10 afbildede kile-, øxe- og meiselformede Redskaber til Egværktøi, *skjøndt* idetmindste flere (t. Ex. Fig. 1, 2, 6, 8 og 10) have fuldt saa gode brugbare Egge, som de blot tilhuggede Øxer fra Gravkamrene, *skjøndt* to af dem med mange flere skarpe øxe- og kileformede Redskaber ere fundne paa den atter overskyllede Øe i Maribo Sø, hvor ogsaa den af Prof. *Steenstrup* godkjendte Kile (Fig. 11) fandtes, og hvor altsaa beviislig Egværktøi har været tilstede, og *skjøndt* der endogsaa blandt Gravkamrenes smukthug-

gede, eller glatslebne, som »fortræffelige« anerkjendte »Egværktøi« findes adskillige, baade Retmeisler og Huulmeisler, med lignende skarpe Sider og af *selvsamme Hovedform*¹⁾, saa forekommer det mig, at der aldeles Intet vilde være til Hinder for, at man ad Prof. *Steenstrups* egen Slutningsvei skulde kunne klart og bestemt godtgjøre, at idetmindste de af Gravkamrenes kile- og øxeformede Redskaber, som ikke bære Spor af Slid, og om hvis specielle Anvendelse man hidtil har været uvidende, *ikke* kunne have været Egværktøi, men at de, naar man havde Valget imellem at ansee dem for saadanne eller for Pilkesænke og Vægte til Fiskegarn, maatte, uden at der kunde være nogen Tvivl om Valget, strax erklæres for »de udvalgte«, »de bedste«, »de smukkeste« »Pilkesænke« og Fiskegarns-Vægte«, der omhyggelig vare blevne nedlagte af Datidens Folk i Gravene, for »værdigen at udstyre deres Afdøde« til det nye Liv, disse nu gik imøde.

Jeg haaber allerede herved tilstrækkelig at have oplyst, at min ærede Collega er stærkt paa Afveie. Naar han kan erklære Eggen paa de tresidede, øxelignende Kileformer (Fig. 1) for »en Bisag«, og naar han for Alvor kan ville endog kun sandsynliggjøre, at Steenalderens Folk skulde saa stadig have tilhugget deres Pilkesænke og Fiskegarns-Vægte af den haarde Flint i de bestemt udprægede, ja bestemt nüancerede Former som Øxer, Meisler, Landser, Pile m. v. og i Former som de ellers brugelige Egværktøi og Jagtredskaber, da er der vistnok neppe mere nogen Grændse for hvilket som helst Paastande og Forklaringer. Jeg skal derfor endnu kun berøre een mærkelig Sætning til blandt flere lignende, at »Hovedmassen« af de med Gravkamrenes overensstemmende, bedre Redskaber, der i tusinde- og atter tusindevis findes spredte, tabte og henkastede paa Marker, i Søer og Moser, skulde hidrøre fra forstyrrede Gravhøie²⁾,

1) See t. Ex. mine »Nordiske Oldsager i det Kgl. Mus. i Kbhvn.« 1859. Fig. 9 og 19.

2) Ovfor S. 361—62, Anm. ". Særskilt Aftryk S. 59—60.

hvoraf bl. A. vilde følge, at Landet i Steenalderen maatte have været i den Grad besaaet med Steendysser og Jættestuer, især naar de mangfoldige, endnu rundtom bevarede medregnes, og i den Grad selv ryddeliggjort, at der neppe blev Plads nok til saa vidtstrakte Skove, som det talrige Storvildt upaatvivelig maatte have krævet. Jeg føler mig nemlig overtydet om, at Prof. *Steenstrup* ikke vilde have fremsat denne uhjemlede Paastand, naar han havde havt Leilighed til at gjøre sig ligesaa nøie bekjendt med Gravkamrenes og de for dem karakteristiske bedre Redskabers Forekomst, som med Affaldsdyngerne og deres Indhold. I denne kjendelige Mangel paa sikkert Overblik over Steenalderens forskjelligartede Mindesmærker, saavel hos os som i andre Lande, turde man muligen ogsaa søge idetmindste een af Grundene til, at min Collega med saa stor Sikkerhed opstiller eensidige Sætninger og Forklaringer, som, hvis de, i al Fald for en Tid, skulde kunne trænge igjennem, *vilde bringe Steensagerne ind under en heel Pilkesænke- eller Fiskegarns-Vægte-Theori*, især da han allerede nu gaaer saa vidt, at han vil gjenfinde sine »*Pilkeflinte*«, foruden i Fig. 15, 16 og 17, tillige i de mærkværdige, til bestemte Former aabenbart tilskjærpede og tilspidsede Flintsager fra de ældgamle, saakaldte diluviale Gruslag i Frankrige og England (Sid. 346, 371; Særsk. Aftr. Sid. 44, 69).

Ligeoverfor slige af Prof. *Steenstrup*, om end nok saa bestemt, fremsatte Paastande maa jeg fremdeles ansee det som en fast, urokket, ved Erfaringer fra andre vilde Folkefærds Liv og Redskaber efterhaanden mere og mere styrket Kjendsgjerning, at Formrigdommen af Affaldsdyngernes og Kystfundenes raae Redskaber, ikke er »*mere tilsyneladende*«, men at den i Virkeligheden indbefatter en anseelig Række bestemte Redskaber i fuldkommen klart udprægede, eendommelige Former¹⁾;

¹⁾ Med Hensyn til den paafaldende indbyrdes Overensstemmelse i Formerne ytrer Prof. S. allerede for over ti Aar siden med Rette om Affaldsdyngerne, at Indblandingerne »af Flintflækker, Flintknuder og Flintkiler osv.

og at disse raae Redskaber i *Hovedsagen* som Jagt- og Fiskeredskaber, som Egværktøi til den daglige Syssel m. m. ere *eensartede* med de i Reglen ulige bedre bearbejdede, men i Form kjendelig tilsvarende Redskaber, som forefindes dels i Steengravene dels andetsteds i Marker, Moser og Søer.

Jeg maa saaledes ogsaa, i fuld Overeensstemmelse med min Collegas ovenfor (see Sid. 410) yttrede Anskuelser om den store Betydning af Redskabernes Eensartethed for Kulturspørgsmaalet, og, efter Erfaringernes nærværende Standpunkt, indtil Videre stærkt fastholde, at de paagjeldende, forskjellig bearbejdede, men *eensartede* Redskaber væsentlig hidrøre fra to forskjellige Kulturstadier:

et ældre raaere og et yngre mere udviklet,

og at de kun i en Overgangsperiode kunne have været samtidige, hvorved tillige de som Undtagelser ganske enkeltviis forekommende Blandinger af de eiendommelige raae og de ulige smukkere Flintsager finde en naturlig Forklaring. Jeg maa ligeledes gjentagende, med stadig Henviisning til mine tidligere Foredrag og de deri udviklede Grunde, og indtil modbevisende Kjendsgjæringer, som endnu mangle, komme for Dagen, udtale det som min Anskuelse, at Befolkningen her i Landet i den ældre Steenalder fornemmelig har levet af Jagt og Fiskeri, og at den ikke, i al Fald før i Periodens Slutning, har havt andre tamme Huusdyr, end Hunden, medens den i den yngre Steenalder upaatvivlelig maa have havt flere tamme Huusdyr. Man kan nu fremsætte saa stærke Tvivl, man vil, om de i Steengravene hos os fundne Knokler, Hestetænder og andre Levninger af formeentlig tamme Dyr. Men man kan ikke tvivle paa, at Steenalderens Befolkning i flere andre Lande, navnlig i Schweits og Tydskland langt opad imod Nord, har været i Besiddelse af ikke faa tamme Huusdyr, hvorfor det ogsaa vilde

findes overalt og ere i Formen saa ens, at man ikke nøksom kan undre sig derover, thi Flintredskaberne ligne ofte hinanden saaledes, at man skulde antage dem for dannede ved en og samme Haand.* See hans Beretning i Oversigten for 1851. S. 210.

være utroligt, hvis vor i andre Henseender paafaldende udviklede Steenalder skulde have ligget udenfor en slig høiere, dengang ellers saa vidtudstrakt Kulturstrømning.

Da imidlertid hele denne Undersøgelserække endnu er ufuldstændig, indrømmer jeg dobbelt villig, at *»Intet kan bringe til en endelig Afgjørelse af det nu reiste Spørgsmaal om Ligheden eller Uligheden i Gravbyggernes og Dynge-dannernes Kultur, uden netop en meget omhyggelig Undersøgelse af velbevarede Steenkamre»*, saavel som ogsaa af Affaldsdynger og Kystfund¹⁾, naturligviis i Forbindelse med, at Opmærksomheden stadig henvendes paa de i Udlandet uafbrudt forekommende vigtige og oplysende Iagttagelser. —

Med disse Bemærkninger maa jeg *foreløbig* ansee min Deeltagelse i denne Strid paa dette Sted for endt. Om Forskjellen mellem Affaldsdyngerne og Kystfundene med deres raae Redskaber paa den ene og Steengravene med de bedre Redskaber paa den anden Side er min ærede Collega og jeg, saavidt jeg har forstaaet, væsentlig enige; det er især Forklaringen af dette Phænomen, som har stillet os mod hinanden, og som har fremkaldt Tvivlen, om det betegner enten *to Sider af det selvsamme, samtidige Kulturliv* eller *to heelt forskellige Kulturstadier: det ene ældre, det andet yngre*.

Men jeg glæder mig til, at min Collega og jeg fremtidig, hver paa sin Viis, med virkelig og stræng Kritik skulle samarbeide og derved muligen bidrage til fuldstændig at afgjøre Spørgsmaalet, der vistnok med Rette kan siges at have en ikke ringe Betydning saavel for vort Norden, som ogsaa for det øvrige Europa, hvor raae Redskaber, meget liig vore fra Affaldsdyngerne og Kystfundene, nu ogsaa i flere Lande mere og mere komme for Lyset, og hvor desuden det nærbeslægtede Spørgsmaal om Menneskeslægtens Ælde og Europas tidligste Bebyggelse er eet af de forreste paa den videnskabelige Dagsorden.

¹⁾ Ovfor S. 361. Særskilt Aftryk S. 59.

Senere Efterskrift. Inden de ovenstaaende Bemærkninger ere blevne trykte, har *Hans Majestæt Kongen* med Sin utrættelige Iver for Oldtidsvidenskabens Fremme *Selv* i afvigte Sommer (d. 14de og 15de Juni 1861) ladet foretage en omfattende Undersøgelse af den bekjendte, mærkværdig store Affaldsdyngge nær Meilgaard i Jylland, hvorved, efter *Hans Majestæts* Indbydelse, baade Prof. *Steenstrup* og jeg vare tilstede. Men uagtet der fra Østerslaget, foruden de sædvanlige Dyreknokler, Beensager, Skaar af Leerkar m. m., blev fremdraget *over fem hundrede Flintflækker og andre Flintredskaber*, var der blandt disse *ikke eet eneste Stykke, ja ikke engang en afbrukken Stump, som var slebet eller bedre forarbejdet, lig Steensagerne fra Gravkamrene.* Samtlige Flintredskaber vare tvertimod af de for Affaldsdyngerne og Kystfundene særegne primitive, raae, men dog bestemt udprægede Arter — et Resultat, der vistnok er dobbelt betydningsfuldt, da der heller ikke tidligere ved de forskjellige deels af Prof. *Steenstrup* deels af mig i samme Meilgaards-Dyngge foretagne Gravninger er opdaget eet eneste slebet eller smukkere formet og forarbejdet Flintredskab, medens Dyngen forøvrigt, i Lighed med de andre Affaldsdynger her i Landet, ikke alene har indeholdt Vidnesbyrd om Østers-, Musling-, Snegle- og Fiskefangst og derved bl. A. om Anvendelse af »*Pilkesænke*« og »*Fiskegarns-Vægte*« (hvortil især en Mængde, i Østerslaget fundne smaae Rullestene maae have været fortrinlig skikkede), men ogsaa ved sine mangfoldige marvkløvede, tildeels afhuggede og afskaarne Knokler og Takker af Hjorte og andre vilde, jagtbare Dyr ligesaa klart har henpeget paa en samtidig, jævnlig Anvendelse og Tilstedeværelse baade af »*Egværktøi*« og »*Jagtrede*skaber«. —

Professor *Steenstrup* fœiede hertil den Slutningsbemærkning: Jeg maa naturligvis overlade til den enkelte opmærksomme Tilhører ved eller Læser af disse Drøftelser selv at afgjøre, hvorvidt de af Prof. *Worsaae* fremsatte Modbemærkninger virkelig træffe det af mig imod Stenalderens dobbelte Kultur Anførte, eller ikke; efter min Opfattelse idetmindste indeholde de neppe noget Punkt, som ikke allerede i det Foregaaende turde være tilstrækkeligen imødegaaet. Jeg skal derfor saameget mindre fortsætte Drøftelsen af et Forhold, som jeg antager nu fra begge Sider belyst tilstrækkeligt til at man paa Sagens nuværende Standpunkt kan fælde en grundet Dom derom.

Efterskrift. I Prof. *Worsaaes* Efterskrift er det ikke angivet, hvor mange Ben- og Hjortetakstykker der bære utvivlsomme Mærker af *slæbne* Stenredskaber.

Stp.

I Mødet var fremlagt:

Fra Académie Impériale des Sciences de St. Petersbourg.
Mémoires, Tome III Nr. 2—9.

Bulletin, Tome II Nr. 4—8, Tome III Nr. 1—5.

Fra Société Géologique de France.

Bulletin, II Série Tome XVIII fra 22—43. 1861.

Fra Académie des sciences, arts et belles-lettres de Dijon.

Mémoires de l'Académie Impériale des sciences, arts et belles-lettres de Dijon, 2 Série Tome VIII. 1860.

Fra Universitetet i Kiel.

Schriften der Universität zu Kiel aus dem Jahre 1860, Band VII. Kiel 1861.

Fra Geographische Gesellschaft i Wien.

Mittheilungen, Jahrgang IV. Wien 1860.

G. Cybulz. Anwendung der Plastik beim Unterricht im Terrainzeichnen. Leipzig 1861.

Fra Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur.

Acht und dreissigster Jahres-Bericht. Jahr 1860. Breslau.

Abhandlungen. Abtheilung für Naturwissenschaften und Medicin 1861. Hefte 1—2. Breslau 1861.

— Philosophisch-historische Abtheilung 1861. Heft I. Breslau 1861.

Dr. Ferd. Roemer. Die fossile Fauna der siturischen Diluvial-Geschiebe von Sadewitz bei Oels in Nieder-Schlesien. Eine palaeontologische Monographie. Breslau 1861.